

ПЕДАГОГІЧНІ ДОРОБКИ Я. КОРЧАКА З ПОЗИЦІЇ ТЕОРІЇ «АНТИПЕДАГОГІКИ»

Для вчення «антипедагогіки» властивий погляд, коли домінування вчителя над учнями в усіх сферах педагогічної діяльності зводиться до абсолютного мінімуму. Не педагог своєю волею організує виховне середовище, головним завданням якого є направлений вплив на особистість учня, а самі учні у співробітництві з педагогом організують це середовище, яке б максимально підходило для того, аби вони реалізовували власні можливості. Ідеологічна зміна в контексті освіти й виховання переходить у зовсім іншу площину: вона базується не на диктаті вимог, а на диктаті можливостей. При правильному підході це значно підвищує потенціал педагогічного процесу у загальнолюдському значенні, адже можливості кожної людини різні не лише за кількісним рівнем, але й перш за все за якісним.

Цікавим є з точки зору постмодерністичної педагогіки надбання Я. Корчака, видатного польського педагога та культурного діяча. Протиставивши себе та свою теорію та практику тому, що культивувалося в класичній школі, він чи не один з перших прийшов до висновку про необхідність зміни парадигми навчального процесу, в якому учням відводиться роль виробничої сировини, з якої шляхом терору створюють необхідну суспільству продукцію. «Сучасне виховання, – пише він, – вимагає, аби дитина була зручною. Крок за кроком вона веде до того, аби його нейтралізувати, задавити, зруйнувати все, що є волею та свободою дитини, закалювання його духу, сила його вимог та прагнень (переклад наш. – О.В.Р.) [1]».

Індивідуальні права дитини на прийняття важливих рішень, на власну думку, на свободу сприйняття оточуючого світу становили хребет всієї його педагогічної діяльності, яка була спрямована на створення в умовах школи органів дитячого самоуправління, добровільних творчих груп. Вбачавши небезпеку в прагненні дорослих вирішити всі питання за дітей, визначаючи їхні позиції, в своїх працях, як, наприклад, книга «Як любити дитину», він наголошував: «Живучи чужим досвідом, думкою, розумом, декотрі настільки втрачають віру в себе, що відмовляються думати самі... Школа виховувала боягузство, страх видатися невігласом (переклад наш. – О.В.Р.) [1]». І при цьому він особливу увагу приділяв самому розумінню любові до дітей, відношення до дітей.

Вперше з усіх авторів саме Я. Корчак звертає увагу на проблему легітимізації влади дорослих над дітьми, легітимізації авторитету, що дуже важливо для постмодерністичної педагогіки, та «антипедагогіки», як її найбільш розвинутого відгалудження. Шукаючи корені того права, яке присвоюється дорослими як право на визначення за дітей того, якими їм бути, він розробляє концепцію хибного прагматичного підходу, який стає особливо яскраво вираженим у Новий та Новітній час. Призвичаївшись до суспільних капіталовласницьких відносин, глибоко внутрішньо сприйнявши їх за певну універсалью, люди починають на підсвідомому

рівні відноситися до народження та виховання наступного покоління, як до певної підприємницької капітальної діяльності, й висувають право своєрідної власності на майбутнє їх дітей чи вихованців виходячи з розміру вкладу та витрат, які були на них направлені.

Але дитина насправді зовсім не підприємство, і не банк, діяльність яких приносить прибуток, вона є унікальним носієм власного внутрішнього світу й права на реалізацію своєї власної унікальної волі в світі зовнішньому. Людина яка є власністю, ніколи не буде продуктивною особистістю, адже для натхнення потрібна свобода. Раб буде творчо продуктивним лише в пошуку шляхів до визволення себе від власника, й то, лише до того моменту, поки він зберігає віру в реальність свого визволення – такий закон людської психології. Конфлікт же поколінь, й вирішля з нього освітньо-культурна криза сучасності, мають під собою коріння, на яке теж вказував Я.Корчак: присвоєння дорослими права власності на дітей, їх насправді існуюче духовне рабство: «Моя дитина – це моя річ, мій раб, моя кімнатна собачка. Я чешу її за вухами, гладжу чубчик, прикрасивши стрічками, виводжу на прогулянку, дресую, аби вона була слухняною та покладистою... (переклад наш. – О.В.Р.) [1]»

Таке відношення має основний невротизуючий вплив і в якості віддаленого наслідку призводить до нехтувального, аморального ставлення до старшого покоління. Дитина, молода людина, яка з самого початку деперсоналізується, перетворюється в «поле діяльності», «поле для експериментів» дорослих, внутрішньо втрачає найголовніше в житті людини – відповідальність за своє буття, відповідальність за те, ким вона є перш за все перед собою. Їй в тому немає нічого дивного – це пояснюється самою звичною парадигмою відношень, її внутрішньою логікою. Якщо батькі відносяться до дітей, як до реально перспективного вкладу коштів, як до сировини власних амбіцій, то діти у відповідь будуть відноситися до батьків по мірі свого дорослення як до вкладу безперспективного, як до відходів суспільного процесу, що повинно утилізувати з найменшими економічними витратами.

Аморальність цієї формули кричує, але вона, на превеликий жаль, добре співвідноситься з концептуальною реальністю суспільства, в якому на перший план виходить формальна ефективність, амбіції щодо порівняльних, суто конкурентних цінностей, що вимірюються числовими показниками. Звикнувши ранжувати учнів щодо шкали оцінок, які вони отримують, постійно тестуючи їх, аби знати, хто скільки балів отримав за формальними критеріями, які штучно встановлені волею адміністративних органів від освіти, й виходячи з цієї системи будуючи своє ставлення до кожної людини, ми неодмінно приходимо до того, що втрачається людяність у відносинах, а замість реалізації потенціалів кожної особистості ми лише працюємо з безкінечними проекціями системи, яка нами ж була й створена.

Вчителя досить часто на своїй практиці стикаються з таким парадоксом, що їх не найкращі, інколи навіть найнедисциплінованіші учні значно більш вдячно відносяться до них, аніж відмінники, на яких вони поклали найбільші надії, яким приділяли значно більше уваги. Та парадокс є всього лише проявом закономірності, дію якої спостерігач не приймав до уваги. Пояснення вищезначеного факту можна знайти саме в патологічній системі, яка склалася: відмінники частіше в більшому ступені залучені до неї. Вони більше розглядаються як «сировина для амбіцій»: їх, ми використовуємо лексикон Я. Корчака, «дресують» у репетиторів, виставляють на різні

змагання «за честь школи», «за честь міста», чіпляючи замість собачих «кольорових стрічок» різні грамоти та дипломи. В них вкладають і від них вимагають дивідентів, забувши про те, що вони мають свій власний світ й свою волю, в них бачать не особистості, а лише проекції своїх надій, лише своєрідні акціонерні товариства, поставивши на які, прагнуть «зірвати куш». Але життя будується на взаємності і перейнявши такі правила гри, учні дивляться вже на весь світ так само, як дивилися на них. Звикнувши до своєрідного всевладдя формальних критеріїв, люди починають ставати на засади фальсифікації показників, патологізуючи систему ще в більшому ступені.

Розгадавши тоталітарну політичну сутність класичної школи, небезпеку перетворення цієї інституції в інструмент політичної пропаганди та маніпуляцій, Я. Корчак передбачив роль системи освіти в становленні тоталітарних людиноненависницьких режимів середини ХХ століття. На жаль, його боротьба за глибокий гуманізм та демократизм освіти, за цінності, які стануть центровими в передовій освіті сучасності, закінчилася трагічно – він та його учні, яких він не бажав покинути, закінчили життя в газових камерах Треблінки у 1942, ставши жертвами нацистського режиму не в останню чергу через свої позиції.

Література:

1. Корчак Я. Как любит ребенка / Я. Корчак // http://lib.ru/KIDS/KORCHAK/rebenok.txt_with-big-pictures.html.